

Ansættelser af præster og provster på Færøerne 1854-1904¹

Af Erik Nørr

Emne og kildegrundlag

I sidste halvdel af det 19. århundrede skete der en række ændringer i det færøske samfund. Befolkningstallet steg fra 8.137 i 1850 til 15.230 i 1901. Monopolhandelen ophævedes i 1856. Samtidig gennemgik Færøerne en erhvervsrevolution, som omdannede samfundet fra et udpræget landbrugssamfund til en fiskerination, dog således, at mange færinger kombinerede landbrug og fiskeri. Eksporten af klipfisk var begunstiget af høje priser bortset fra perioden 1882-92, hvor der var afsætningsvanskeligheder på det spanske marked.²

Forandringerne af landbrugssamfundet medførte, at de hidtidige normer og værdier blev truet af opløsning. Fremkomsten af de nye samfundsklasser medførte, at det danske sprog kom til at spille en større rolle end i det hidtidige landbrugssamfund. Dette betød således, at der blev oprettet en realskole i Tórshavn, hvor dansk var undervisningsprog. I byggerne var ansvaret for undervisningen i 1854 blevet overladt til forældrenes hjemmeundervisning, hvilket ikke fungerede optimalt, så kommunaloven af 1872 indførte på ny bygdeskoler, som med anordningen af 16. januar 1912 blev udbygget yderligere. Hovedsproget i undervisningen var dansk, men der skulle også undervises i færøsk.³

Det nationale spørgsmål blev rejst i sidste halvdel af det 19. århundrede, først på det sprogligt-litterære område, hvor provst V.U. Hammershaimb både indsamlede færøske folkeminder og udarbejdede en færøsk sproglære. Sidst i 1880'erne blev der rejst en bevægelse for det færøske sprogs fremme, bl.a. inspireret af den i 1889 oprettede forening Føringafelag. I spørgsmålet om brugen af færøsk i skole og kirke havde det

-
1. Artiklen er oprindeligt holdt som foredrag på de vestnordiske arkivdage i Tórshavn i august/september 2002. Jeg takker arkivar Lena Nolsøe, Føroya Landsskjalasavn, for hjælp i forbindelse indsamling af materiale og billeder til artiklen.
 2. Hans Jacob Debes: *Færingernes land. Historien om den færøske nutids oprindelse*. Udg. af Steen A. Cold og Kristian Hvidt, Frederiksberg 2001, s. 131 ff.
 3. Ludvig Petersen: *Skole på Færøerne i 1000 år. En skolehistorisk håndbog*, Tórshavn 1994, s. 52-84.

stor betydning, at den senere provst A.C. Evensen udgav en række læsebøger (1906-11), samt at bibeltekster og en del salmer udkom på færøsk. De færøske anordninger om brugen af kirkerne af 13. november 1903 og om indførelse af menighedsråd af 13. november 1903 og 13. december 1912 åbnede mulighed for, at der kunne prædikes på færøsk ved højmesse gudstjenesterne.⁴

Perioden fra 1850 og frem til menighedslovens gennemførelse på Færøerne 1. januar 1905 var således præget af en gryende nationalbevægelse, hvor nogle af de færøske præster også spillede en rolle. Fra 1906 blev den færøske nationalbevægelse politisk, da der opstod to partier med forskellig holdning til færøsk selvstyre. Her stillede provst Frederik Petersen som formand for Sambandspartiet sig positivt over for samhørigheden med Danmark, medens A.C. Evensen som medlem af Selvstyrepartiet gik ind for større færøsk selvstændighed.

Formålet med denne artikel er at belyse ansættelsen af præster på Færøerne, før menighedsrådene fra 1905 fik indflydelse på ansættelsesproceduren. Hvordan var forbindelsen mellem det danske og det færøske ansættelsesområde, hvordan sikrede Kultusministeriet i København forbindelsen til det fjerne provsti, og hvordan spillede de særlige naturforhold ind på præsternes virke? Følgende emner vil blive taget op i denne artikel: hvilke kvalifikationer skulle de færøske præster have? blev der ansat færinger eller danskere og hvorfor? hvad gjorde man, når der ikke meldte sig ansøgere? hvor længe blev præsterne i embedet, og hvorfor flyttede de? Også besættelsen af det vigtige færøske provsteembede vil blive taget op. Hvilke kvalifikationer blev der lagt vægt på, og hvem havde hovedindflydelsen på valget?

Som begyndelsesår for artiklen er valgt 1854⁵ på grund af det helt unikke kildemateriale, som findes i Kultusministeriets arkiv i Rigsarkivet, nemlig 304 pakker med ansøgninger til præsteembeder i perioden 1853 til 1915, og rækken fortsætter i Kirkeministeriets arkiv for perioden 1915-47. De mange ansøgninger i Kultusministeriet er ompakket, så de er henlagt under den enkelte ansøgers navn. Men det er stadig muligt via de såkaldte præstekaldslister og supplikantbøger, som også findes i Kultusministeriets arkiv, at få et overblik over, hvilke ansøgere

4. Petur Martin Rasmussen: *Den færøske sprogrensning med særligt henblik på kampen om færøsk som kirkesprog i national og partipolitisk belysning*, i *Hoydølum* 1987.

5. Der er ingen ansættelser i 1853.

der var til det enkelte embede.⁶ I dette materiale indgår både ansøgninger til de færøske præsteembeder og ansøgninger, som færøske præster har indsendt til embeder i Danmark. Det drejer sig alene om de ansøgninger, som ikke har givet ansættelse, da ansøgningen fra den kandidat, der fik embedet, er benyttet i forbindelse med ministeriets sagsbehandling. Derfor er ministeriets journalsager centrale kilder til de færøske præsteembeders besættelse. Sagsbehandlingen af de færøske kirkesager i perioden 1849-74 foregik i Det Islandske Departement, der i 1849-55 hørte under Indenrigsministeriet og 1855-74 under Justitsministeriet. I hele perioden 1849-74 kan man finde sager vedrørende præsteansættelserne i de såkaldte *Færø-journalsager*, og ministerens forestilling med indstilling til kongen i de såkaldte *Færøske Forestillinger*. Også i denne periode var det kultusministeren, der skrev indstillingen, og ikke henholdsvis indenrigs- og justitsministeren. Fra 1874 overgik hele administrationen af den færøske kirke til Kultusministeriet.⁷

Det nævnte materiale (præsteansøgninger og sagsbehandlingen i ministeriet), som i flere tilfælde kan suppleres af materiale i det færøske provstearkiv (på Føroya Landsskjalasavn)⁸ og det Sjællands Stifts bispearkiv (Landsarkivet for Sjælland m.v.),⁹ giver et godt indblik i, hvilke præster der blev ansat i de færøske præsteembeder.

Den kirkelige inddeling på Færøerne

Færøerne hørte i det 19. århundrede og frem til stiftets deling i 1922 under Sjællands Stift. Imidlertid sad biskoppen fjernt fra denne del af sit stift. Den første sjællandske biskop, der besøgte Færøerne, var Hans Ostenfeldt i 1913.¹⁰ Biskoppen kunne derfor ikke bygge på erfaringer fra visitatser og andre embedsbesøg på stedet, når han skulle behandle færøske kirkespørgsmål. Dette betød, at provsteembedet på Færøerne blev vigtigere end i Danmark, da biskoppen måtte benytte provsten som sin lokale repræsentant.

Færøerne har siden reformationen udgjort et provsti. Provsten bar navnet landprovst, indtil Færøernes Amt blev oprettet i 1816, hvorefter

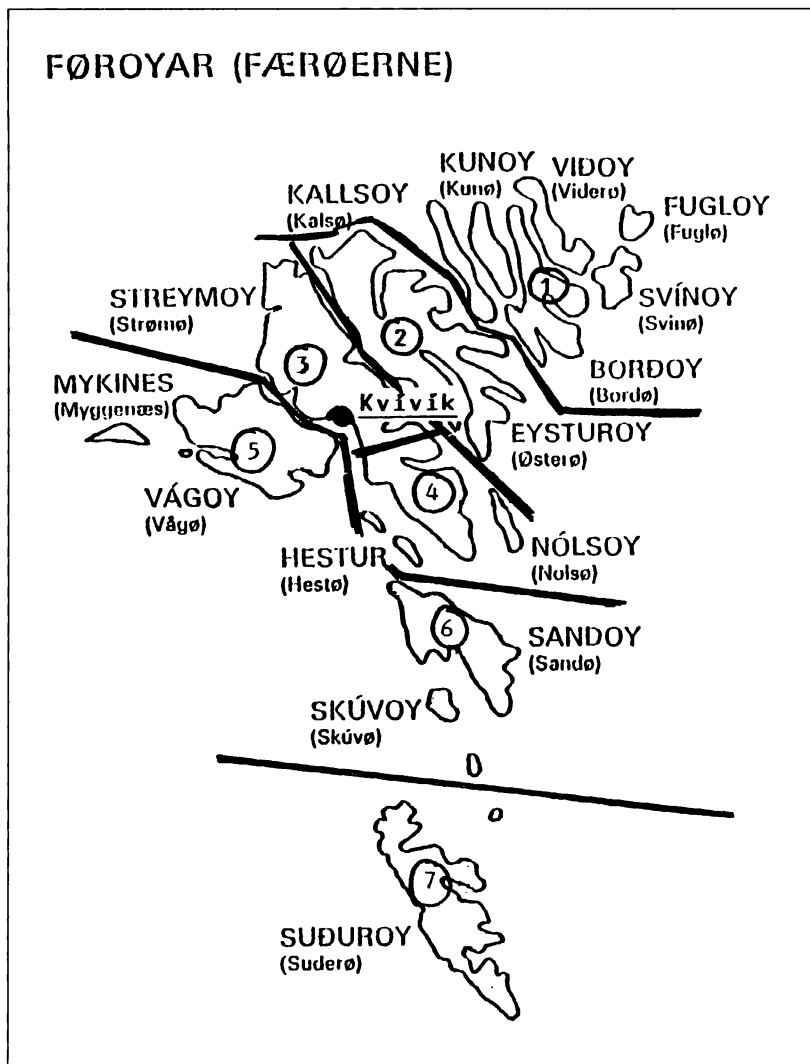
6. RA. Kultusministeriet (fremtidig forkortet: KUM). 1. Kontor. Ansøgninger om gejstlige embeder 1853-1915 (304 pk.); Fortegnelser over ansøgninger til ledige gejstlige embeder (præstekaldslistes) 1857-1915 (30 pk.); Supplikantbøger 1844-97 (fortsætter under betegnelsen: protokoller over ansøgere til præstekald 1897-1913) i alt 7 bd.

7. KUM. 1. kontor. Journalsager 1874ff. og forestillinger 1874ff.

8. Færøernes provsteembede, kopibøger og embedsbreve.

9. Sjællands bispeembede, brevbøger, journaler og afgjorte sager.

10. *Færøsk Kirketidende*, nr. 15, 1. august 1913.

Kort over Færøernes gejstlige inddeling med de syv præstegæld, som gjaldt indtil delingen af Suderø (Suðuroy) præstegæld i 1913. Kortet er tegnet af Føroya Landsskjalasavn til min artikel om kirkebogsføring i Island og på Færøerne (*Arkiv*, 13 nr. 4, 1991).

titlen forandredes til amtsprovst.¹¹ Da de danske amtsprovsteembeder i 1820'erne blev nedlagt til fordel for distriktsprovster, blev betegnelsen ændret til Færøernes provst.

Indtil delingen af Suderø i 1913 var der i alt 7 præstegæld på Færøerne med hver deres præsteembede. Men antallet af sogne var langt større, da hver præst havde en række kirker (mellem fire og syv) under sig, og han måtte rejse rundt og holde gudstjeneste og udføre kirkelige handlinger ved de lokale kirker, hvilket kunne være meget besværligt på grund af de færøske naturforhold.

Oversigt over præstegældene med tilhørende sogne i perioden 1854-1904 (i artiklen anvendes de danske betegnelser, som findes i de samtidige kilder):¹²

1. Norderøernes præstegæld (Norðoya prestagjald)

Sogne: Viderø/Viderejde (Viðareiði), Vaag (Vágur), Fuglø (Fugloy), Svinø (Svínø), Kunø (Kunoy), Husum (Húsar) og Mygledal (Mikladalur)

2. Østerø præstegæld (Eysturoyar prestagjald)

Sogne: Næs (Nes), Sjøv (Sjógv), Gøte (Gøta), Fuglefjord (Fuglafjørður), Adefjord (Oyndarfjørður), Funding (Funningur) og Eide (Eiði)

3. Nordstrømø præstegæld (Norðstreymoyar prestagjald)

Sogne: Kvivig (Kvivík), Vestmanhavn (Vestmanna), Haldersvig (Haldarsvík), Saksen (Saksun), Kvalvig (Hvalvík) og Kollefjord (Kollafjørður)

4. Sydstrømø præstegæld (Suðurstreymoyar prestagjald)

Sogne: Thorshavn (Tórshavn), Kirkebø (Kirkjubøur), Kalbak (Kaldbak) og Nolsø (Nólsoy)

5. Vågø præstegæld (Vága prestagjald)

Midvaag (Miðvágur), Sandevåg (Sandavágur), Sørvåg (Sørvágur), Bø (Bøur) og Myggenæs (Mykines)

6. Sandø præstegæld (Sandoyar prestagjald)

Sogne: Sand (Sandur), Skålevig (Skálavík), Husevig (Húsavík), Skuø (Skúvoy) og Store Dimon (Stóra Dimun)

7. Suderø præstegæld (Suðuroyar prestegjald)

Sogne: Kvalbø (Hvalba), Frodebø (Froðba), Porkere (Porkeri), Våg (Vágur), Sumbø (Sumba) og Famien (Fámjin)

11. Kgl. resolution 9/10-1806 (*Fogtmans Reskripter* 1806 s. 332).

12. De danske betegnelser på sognene i de enkelte præstegæld stammer fra *Hof- og Statskalender* 1889, sp. 620-22 og fra *Trap Danmark*, 3. udgave, bind V (1904), s. 825-82. De færøske betegnelser stammer fra *Trap Danmark*, 5. udgave, bind 29, Færøerne (1968), s. 252-348.

Specielt besværlig var transporten for præsterne for Norderøerne, hvor kirkerne befandt sig på seks forskellige øer, og Sandø, hvortil hørte den meget lidt tilgængelige Store Dimon. De senere præster i dette præstegæld måtte oven i købet leve med den viden, at præsten på Sandø H.R.L. Jensen i 1874 styrtede ned fra klippen og slog sig ihjel, da han ville besøge kirken på Store Dimon.

Præsten havde ret til »skyds«, offentlig befordring, når han skulle rejse rundt til annekskirkerne. I 1848 fastslog Kultusministeriet nogle regler om omfanget af skydsen, som embedsmændene på Færøerne kunne kræve. Normalt skulle to mand være nok til at bære præstens kuffert, rejseklæder og mad, men under særlige omstændigheder kunne der rekvireres flere. Normalt kunne der kun pålægges en mand at bære 1½ våg = 54 pund i offentlig skydsning, men amtmanden pegede i sin udtalelse på, at »færingene ofte i eget ærinde bærer langt tungere byrder«. Det blev også fastslået, at præsten havde ret til »uafbrudt« rejse, selv om skydsmandskabet så ikke kunne nå hjem om natten.¹³

Ansættelse af præster

a) ansættelsesprocedure

I de halvtreds år fra 1854 til 1904 blev der 42 gange besat et præsteembede på Færøerne. Det vil sige, at hvert embede i gennemsnit blev ledigt seks gange. Proceduren for præsteembedernes besættelse var stort set den samme, som når et præsteembede skulle besættes i Danmark.¹⁴ Så snart embedet var blevet ledigt, udarbejdede provsten en beretning til biskoppen om embedets beskaffenhed, det vil sige dets indtægter, forpligtelser m.v. Derefter blev embedet opslået i *Berlingske Tidende* og i stiftstidenderne samt i den færøske *Dimmalætting*. Præsteembeder kunne også blive annonceret i kirkelige blade. I 1890 fik Færøerne sit eget kirkelige blad *Færøsk Kirketidende*, startet af sognepræst Emil Bruun, Vågø senere Sydstrømø. Kandidaterne til embedet skulle sende ansøgningerne bilagt eksamensbeviser og anbefalinger ad den gejstlige kommandovej, det vil sige til provsten, der så videresendte ansøgningen til

13. KUM skrivelse til amtmanden over Færøerne 26/5-1848 (Algreen-Ussings *Reskripter* 1848 s. 134-35).

14. Vedrørende besættelse af præsteembeder henvises der generelt til min artikel: »Præsteansøgninger som kilde til personalhistorie og kirkehistorie« (*Personalhistorisk Tidsskrifts jubilæumshæfte* 2004 s. 339-72). Et eksempel på en ansøgning er gengivet i *Nordatlanten og Troperne. Forvaltningshistoriske kilder fra Færøerne, Grønland, Island og Tropekolonierne*, red. Erik Nørr og Jesper Thomassen, København 2007 s. 34-39.

Billedet viser samtlige syv færøske præster 1889. I bagerste række ses fra venstre Emil Bruun (Vågø), Jørgen Falk Rønne (Sandø), I.P. Dall (Nordstrømø) og Jens L. Jensen (Norderøerne). I forreste række ses fra venstre Frederik Petersen (Suderø), provst J.C. Evensen (Østerø) og C.A. Hansen (Sydstrømø). Gengivet fra Janus Øssursson: *Føroya. Biskupa, prósta og prestatal*. Tórshavn 1963, s. 40/41.

biskoppen, og denne igen til Kultusministeriet. Ansøgninger fra præster, der allerede var ansat på Færøerne, skulle sendes til den færøske provst, medens ansøgere fra Danmark skulle sende ansøgningen til provsten i det provsti, hvor vedkommende var ansat. Provsten og biskoppen havde mulighed for at påføre ansøgningerne en udtalelse, som ikke kom til ansøgerens kendskab.

I ministeriet blev der udarbejdet en skematisk oversigt, også kaldet ekstrakt, over alle ansøgningerne med følgende rubrikker: Nr., navn, fødselsår, eksamensår, embedsstilling (tidligere og nuværende), embedskarakterer, vidnesbyrd (anbefalinger), anmærkninger. Efter at ministeriets embedsmænds sagsbehandling var afsluttet, indstillede kultusministeren en kandidat til ansættelse i en såkaldt forestilling til kongen. Den endelige ansættelse skete så ved kongelig resolution. En lidt omstændelig fremgangsmåde, som dog efterhånden var rutine både hos ansøgere, provster, biskopper og i Kultusministeriet.

b) antal ansøgere og sammenhæng med antal uddannede teologer ved Københavns Universitet

Antallet af ansøgere til de færøske præsteembeder varierede temmelig meget. Det afhang af det enkelte embedes indtægter og beliggenhed, men som tallene i tabel I tydeligt viser, så vekslede antallet af ansøgere

meget fra årti til årti. I tabellen er antallet af ansøgere i de forskellige perioder sat i forhold til antallet af uddannede kandidater ved Københavns Universitet fem år tidligere.¹⁵ Forskydningen på de fem år er valgt, fordi det især var de sidste fem års kandidater, der søgte stilling på Færøerne.

Tabel 1: Antal ansøgere til præsteembeder på Færøerne og antallet af uddannede teologiske kandidater (fordelt på tiårsperioder)¹⁶

ansøgnings- periode	antal stillinger	antal ansøgere i alt	ansøgere i gennem- snit	antal kandidater fra Københavns Universitet	
				kandidat- periode	samlet antal
1854-60	5	13	2,6	1846-55	435
1861-70	6	21	3,5	1856-65	329
1871-80	10	15	1,5	1866-75	392
1881-90	9	10	1,1	1876-85	376
1891-1900	10	31	3,1	1886-95	660
1901-04	2	19	9,5	1896-1905	667

Anm.: I antallet af beståede eksaminer indgår også enkelte kandidater, som tog eksamen om for at forbedre karakteren.

I 1860'erne var der forholdsvis mange ansøgere. Dette skyldes især, at der efter 1864 var mange afskedigede slesvigske præster, som skulle genplaceres nord for Kongeåen. De mange ekstra ansøgninger var med til at sprænge stillingsmarkedet både for præster og andre embedsmænd. En enkelt af de slesvigske præster kom til Færøerne. Sognepræsten på Rømø, J.C. Bendtz Jacobsen, blev afskediget, fordi han nægtede at aflægge ed til den preussiske konge. I 1867 fik han stilling på Sydstrømø.

I 1870'erne og specielt i 1880'erne, hvor kandidattallet var lille, var der store vanskeligheder med at få de ringest aflagte færøske embeder besat. I 1880'erne var der i gennemsnit kun 1 ansøger pr. embede, og i

15. Om Det Teologiske Fakultet i det 19. århundrede se *Københavns Universitet 1479-1979*, red. Svend Engelstoft, Leif Grane m.fl., bind V, *Det teologiske Fakultet*. København 1980, s. 325-499; om kandidattal se samme værk, bind III, København 1993, s. 238ff. og 434ff.

16. Kilde: *Kjøbenhavns Universitets Aarbøger 1846-1848; Meddelelser angaaende Universitetet 1849-1856, 1857-1863; Aarbøger for Universitetet, 1864-1905.*

flere tilfælde måtte der en række opslag til, inden der meldte sig en kandidat, der ville have embedet.

I 1890'erne – ja allerede fra 1888 – steg antallet af uddannede teologer til cirka det dobbelte. Det betød, at mange teologiske kandidater ikke kunne få præstejob i Danmark, men måtte påtage sig mere eller mindre tilfældige underbetalte undervisningsjob. Det blev normalt, at kandidater måtte søge en hel sværm af præstestillinger, før de blev ansat. Dette smittede også af på antallet af ansøgere til færøske embeder. Medens ansøgerne tidligere ofte var kandidater, der på en eller anden måde havde forbindelse med Færøerne, kom der nu blandt de mange ansøgere folk, som søgte alt bare for at få noget at lave.

Som eksempler på det voksende antal ansøgere til færøske præsteembeder kan nævnes: Nordstrømø 1898 (9 ansøgere); Østerø 1900 (5 ansøgere); selv på Sandø var der i 1902 fire ansøgere. Rekorden var 15 ansøgere i 1904 til embedet på Sydstrømø.¹⁷

c) aflønning

Aflønningen af præsterne var i 1800-tallet en meget indviklet affære. Som i Danmark var de færøske præsteembeders indtægter meget forskellige. Der var nemlig ikke noget, der hed fast løn. Lønnen var sammensat af en række bestanddele, hvoraf flere skiftede med konjunkturerne i det færøske samfund.

Når et embede blev ledigt, skulle provsten indsende en nøje oversigt over præsteembedets indtægter og udgifter til biskoppen. På grundlag af de seneste fem års gennemsnit skulle provsten forsøge at opgive de enkelte poster i penge og således opgøre embedets samlede regulerings-

17. Vedrørende de færøske præster henvises generelt til følgende præstehistoriske værker: Hovedværket er for perioden efter 1850: P. Nedergaard og A. Pontoppidan Thysen: *Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske Bidrag til en Dansk Præste- og Sognehistorie*, I-X, København, Århus 1951-91. De færøske embeder er beskrevet i bind I, s. 559-74, men man skal være opmærksom på, at det personalhistoriske stof især er beskrevet ved præsternes slutembede, hvorfor mange oplysninger om præsterne, der har virket på Færøerne, findes spredt i værkets bind (se registret i bind X). C.F. Nielsen, tidligere sognepræst på Suderø, udgav i supplementsbindet til Wiberg: *Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie*, Fåborg 1879 en oversigt over de færøske præsterækker (genoptrykt 1960). På færøsk findes en fortegnelse over de færøske bisper, provster og præster indtil 1963: Janus Øssursson: *Føroya biskupa, prósta og prestatal*, Tórshavn 1963.

sum.¹⁸ Et eksempel kan give et indtryk af sammensætningen af de færøske præsters aflønning:

Tabel 2: Indtægter og udgifter for Nordstrømø præstegæld 1855¹⁹

<i>Indtægter:</i>	
1. Uldtiende, c. 20 Vaager à 8 Rd. ²⁰	160 Rd.
2. Smørtiende, c. 200 Pund à 16 Sk.	33 -
3. Fisketiende ²¹	30 -
4. Korn- og Fugletiente	20 -
5. Hvaltiende	100 -
6. Offer og Accidentser	250 -
7. Netto-Indtægt af Præste- og Annexgaarden	<u>300 -</u>
Tilsammen	893 Rd.
<i>Udgifter:</i>	
Skatterne henved 30 Rd.	
Ingen Enke på kaldet	
Ifølge kongelig resolution af 29/1-1852 hviler der på kaldet et byggelån på 1600 Rd., som forrentes og afbetales i 28 år med 6 % eller 96 Rd. årligt.	

De færøske præsteembeders aflønning varierede meget mere end de danske. Tienden afhang i langt højere grad af vejrforholdene end i Danmark og af fiskeriet. Visse år kunne indtægterne blive meget stærkt formindskede. F.eks. mistede pastor H.J.J. Sørensen i april 1858 hundrede moderfår og en række lam,²² og i sin beretning om Sydstrømø præstegælds indtægter i 1867 oplyste provst A.C. Djurhuus, at halvdelen af fårebesætningen døde forrige vinter, så man måtte forvente, at embedets indtægter i de kommende år ville gå ned.²³

Endnu værre gik det, når fiskeriet svigtede, som det gjorde i en række år i 1880'erne. Derimod kunne præsterne nyde godt af et heldigt år for grindefangsten. Dårilige år for fårehold og fiskeri ramte præsterne på

18. Reguleringssummerne for de enkelte præsteembeder er angivet i hver årgang af *Kongelig dansk Hof- og Statskalender*. Se f.eks. årgang 1879, s. 468, hvor der i en note fortælles om grundlaget for tallene. Se også *Collegialtidende* 1844, s. 833ff.

19. C.C. Halls forestilling til Kongen 8/5-1855 (KUM. I. Kontor. Forestillinger 24/1855).

20. Om tiendevæsenet på Færøerne se Christian Lunn: *Haandbog over det danske Tiendevæsen og nogle dermed beslægtede Materier*, København 1839, s. 307-09. En våg er en vægtenhed på ca. 18 kg.

21. Beløbet for fisketienden er her meget lavt. F.eks. var beløbet for fisketienden for Nordstrømø i 1883 steget til 250 kr. (KUM I. Kt. Journalsag JJ 1070/1883).

22. H.J.J. Sørensen: »Endnu nogle Bemærkninger om Færøerne«, *Dansk Maanedsskrift*, I. Bind, 4. Hæfte, s. 317.

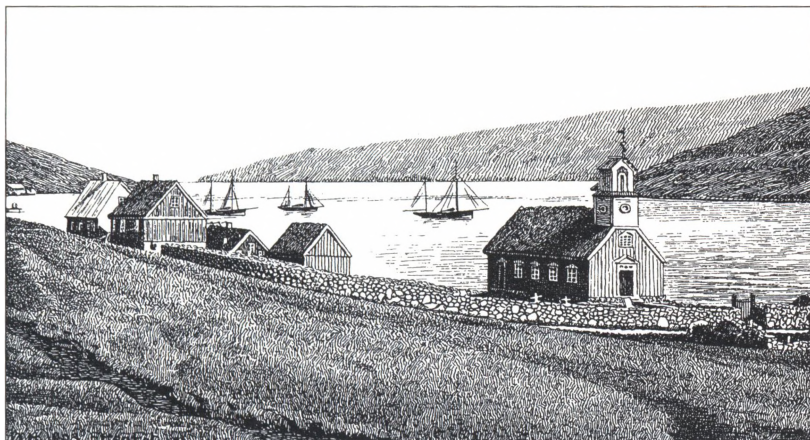
23. LAK. Sjællands Bispearkiv. Afgjorte sager 112/1868.

flere måder. Tiendeindtægterne, der blev beregnet over en længere år-række, blev først på lang sigt beskåret, men befolkningens ringere indtægter formindskede straks præsternes offer og accidenser.

Af stor betydning for indtægterne var spørgsmålet om pensionsforpligtelser. Som regel var der, som i eksemplet fra Nordstrømø fra 1855, ingen enke på kaldet og heller ingen pensionsydelse til forgængeren, da de færøske præster meget ofte fik embede i Danmark og dermed overlod enkeforsørgelsen til de danske menigheder. Men der var undtagelser, og dette kunne udhule de små embeders indtægter yderligere.

Tre eksempler:

- 1) Norderøerne 1871: E.B. Wesenberg døde i embedet kun 34 år gammel, og hans enke levede til 1911.
- 2) Vågø 1871: F.F.J. Svendsen måtte afskediges, da han blev indlagt på sindssygehospital i Danmark. Svendsen blev tildelt en årlig pension på 620 Rd., hvoraf staten udredte de 300 og embedet de 320. Svendsen døde i 1879, men enken først i 1894.
- 3) Sandø 1874: Sognepræst H.R.L. Jensen styrtede ned fra en klippe på Store Dimon og slog sig ihjel. Enken fik pension indtil 1910.

Den færøske provst Frederik Petersen opgjorde i 1902, at 21 ud af de i alt 39 kirker på Færøerne var opført af træ, og at de i reglen bestod af et kor, et skib samt et forum i den vestlige ende, over hvilket der var et lille tårn med en klokke. Våg (Vågur) Kirke, der var en af de i alt seks kirker på Suderø (Suðuroy), ligger inderst i Våg Fjord. Den er opført i 1862 af tømmer og med næver (birkebark) og grønsvær på taget. (*Trap Danmark*, 3. udg., bind 5, 1904, s. 881). I 1939 blev kirken fra 1862 erstattet med en ny kirkebygning (se billedet på omslaget).

Enkepensionen bestod som regel af rådighed over anneksgården, som fandtes i alle de færøske præstegæld. Dette betød, at enken dels kunne have sin bopæl her og dels have rådighed over de indtægter (tiende m.v.), som tilhørte anneksgården.²⁴ I de tilfælde, hvor enken tog ophold uden for præstegældet, f.eks. i Danmark, kunne hun tage indtægterne med sig.

Indskrænkning af indtægterne:

I nogle tilfælde måtte de kommende præster finde sig i visse klausuler, som enten medførte mindre indtægter eller mere arbejde og besvær.

Eksempler:

Østerø 1862 (og senere opslag): den kommende præst skulle afgive 150 rigsdaler (senere 300 kr.) årligt, der skulle placeres i et fond, så man senere kunne indkøbe en præstegård, når kaldet blev delt.

Norderøerne 1885: det blev pålagt den kommende præst at medvirke ved en eventuel kommende flytning af præstegården fra Viderejde, der lå i den nordligste udkant af præstegældet, til bygden Våg (dvs. Klaksvig), hvor distriktslægen og sysselmanen boede, og hvor postskibene anløb. I forbindelse med opslag i 1892 og 1896 blev det yderligere fastsat, at præsten bl.a. skulle bidrage til flytningen med indtægten af hval- og grindetienden samt indtægten fra anneksgården, når der ingen enke var.

Sandø 1896: præsten pålægges også betjeningen af den nye kirke i Skopen, som var under opførelse.

Sydstrømø 1897: præsten pålægges at betale til et fond til flytning af præstegården fra Sandegjærde til Thorshavn, som en gruppe beboere i 1895 havde anmodet om.

Ekstraudgifter ved flytning til Færøerne:

Flere præster fik bevilget 200 kr. til rejseudgifter fra Finanshovedkassen.

Eksempel:

Sandø 1880: Frederik Petersen fik bevilget 200 kr. samt desuden 600 kr. i etableringslån fra statskassen, da det bemærkedes, at Petersen ikke tidligere havde beklædt noget gejstligt embede.²⁵

24. Se således biskop Fogs indberetning til KUM 22/8-1885 om indtægter og udgifter ved Vågø præsteembede (KUM. 1. Kt. Journalsag LL 1173/1885).

25. Justitsministeriet 18/9-1880 til KUM (1. Kt. Journalsag FF 1117 og FF 1118/1880).

d) færøske forbindelser

Forbindelse til Færøerne spillede en stor rolle ved ansættelserne. Færing blev foretrukket, hvor der var sådanne blandt ansøgerne. Spørgsmålet var her, hvor mange generationer der skulle til, før man blev betragtet som færing. Begreberne i ansættelsessagerne var lidt flydende. Ministeriet benyttede både betegnelsen »færing«, »af færøsk slægt«, og »født på Færøerne«. Men i hvert fald tre færøske slægter optrådte blandt ansøgerne, Djurhuus, Hammershaimb og Evensen, og repræsentanter for disse slægter kom hver gang i betragtning, hvad enten det drejede sig om præsteembeder eller provsteembeder.

Venceslaus Ulricus Hammershaimb blev i 1855 indstillet som sognepræst på Nordstrømø, og det blev bl.a. fremhævet i ansættelsessagen, at hans forfædre i flere generationer havde beklædt de vigtigste embeder på Færøerne; hans far var således øernes sidste lagmand. Han selv var født på Vågø, og »hele hans stræben har gået ud på at gøre sig værdig til at opnå ansættelse på sine fødeøer«. Der henvises også til hans videnskabelige arbejde med det færøske sprog og til hans mange rejser, som var gennemført på opfordring af Det kongelige nordiske Oldskriftselskab, og som havde gjort ham »bekendt med og yndet af beboerne«.

J.C. Evensen, som var født i Kvalbø på Suderø, hvor faderen var syselmænd, havde forberedt sig særligt til en præstestilling på Færøerne. Han havde straks efter sin teologiske embedseksamen i sommeren 1869 begivet sig til Færøerne, hvor han som »føl« hos provst Hammershaimb havde sat sig ind i præstegerningen og i de særlige færøske kirkeforhold, og året efter blev han andenlærer i Thorshavn. Dette kom ham til gode, da præsteembedet på Norderøerne blev ledigt i 1871. Han blev udvalgt, selv om han konkurrerede med to andre kandidater, der også begge var født på Færøerne, og selv om den ene af disse både havde højere alder og anciennitet end Evensen.

Samarbejdet med Hammershaimb førte også til, at Evensen i 1877 blev forflyttet til Suderø på Hammershaimbs anbefaling. Præsten her, C.F. Nielsen, som nu havde fået stilling i Danmark, havde haft visse samarbejdsproblemer med menigheden, og det var derfor vigtigt for provsten at finde en mand, som kunne få et godt forhold til befolkningen. Han foreslog derfor ministeriet, at Evensen, som var født på Suderø, og som fra barndommen af »nærer særlig kærlighed for denne ø«, måtte blive forflyttet hertil. Ud over fødestedet henviste Hammershaimb til Evensens begavelse som præst og taler, »hans skarpe forstand og lyse ånd« samt til hans besindige fremtræden. Provstens udtalelse var så overbevisende, at Kultusministeriet ikke mente, at det var nødvendigt at

Præsten på Nordstrømø I.P. Dalls originale eksamensbevis:

Hr. Candidatus Theologiæ

Iver Petersen Dall

som er født den 30 April 1855

og dimittoret til Universitetet i Aaret 1879.

og som i Juni 1882 bestod Proven i patriotisk Latin med Karakteren *haud ill. 1^{mi} gr.*

har i Vinteren 1884-85 underkastet sig

den theologiske Embedsexamen.

Efter at han forinden havde besvaret de ham forelagte skriftlige Opgaver,

stededes han den 22 Januar 1885 til den mundtlige Prøve.

Udfaldet var følgende:

Det Nye Testaments Exegese.....	<i>haud illaudabilis 1^{mi} gr.</i>
Det Gamle Testaments Exegese.....	<i>haud illaudabilis 1^{mi} gr.</i>
Dogmatik og Symbolik.....	<i>haud illaudabilis 1^{mi} gr.</i>
Moral og Religionsfilosofi.....	<i>haud illaudabilis 1^{mi} gr.</i>
Kirke- og Dogmehistorie.....	<i>haud illaudabilis 1^{mi} gr.</i>

Hovedkarakter *haud illaudabilis primi gradus.*

Kjøbenhavn, den 24. Januar 1885.

F. D. D.

d. A. det theologiske Fakultets Dekanus.

Pastor Iver P. Dalls eksamensbevis fra teologisk embedseksamen i januar 1885. Det var temmelig let at udregne gennemsnitskarakteren, da Dall fik *haud illaudabilis primi gradi* (anden karakter af første grad) i alle fem fag. Med denne karakter kunne Dall komme i betragtning til præsteembedet i Nordstrømø i 1885, hvortil der krævedes mindst 2. karakter.

slå stillingen op, da det ville være vanskeligt at finde en anden ligeså egnet mand.²⁶ I 1902, to år efter at J.C. Evensen havde forladt provsteembedet og Færøerne, blev hans søn A.C. Evensen, som senere blev den færøske sprogbevægelses betydeligste skikkelse,²⁷ indstillet til embedet som sognepræst på Sandø. Der blev henvist til, at han var barnefødt og opvokset på Færøerne, hvor hans far var provst, og til, at han havde særligt kendskab og kærlighed til færingerne.²⁸

Blandt de mange ansøgere, der var født på Færøerne, var Søren Henrik Theodor Sørensen i særklasse, da han kunne henvise til, at såvel hans far som hans bedstefar havde været præster på Færøerne, den sidstnævnte endog provst. Han var ganske vist kun 24 år gammel, da han i 1874 blev indstillet til Nordstrømø, men hans medansøger J.C. Thomsen, der ligeledes var født på Færøerne, var af biskoppen over Århus Stift i en anbefaling blevet karakteriseret på en sådan måde, at det fremgik, at »han i høj grad mangler den fornødne dygtighed til at overtage et embede som det her omhandlede«. Selv om Thomsen søgte tre gange, blev han aldrig ansat på Færøerne.

Hvis man ikke lige var færing eller født på Færøerne og alligevel gerne ville komme i betragtning som præst på Færøerne, måtte man finde på andre argumenter.

Eksempler:

- tidligere ansættelse i Vestindien eller på Grønland (J.F. Feilberg, som blev ansat på Norderøerne 1859, og Peder Raæ, som ikke blev ansat: to ansøgninger 1855)
- skrevet om færøsk historie (Laurids de Thurah: 1855: ikke ansat)
- sejlet meget (bl.a. med marinens skib, kanonbåden Guldborgsund) og har interesse for fiskeri (J.C. Jespersen blev ansat Nordstrømø 1898)
- Mest opfundet til lejligheden synes sognepræst på Manø Carl Theodor Røginds udtalelse i hans ansøgning om Vågø i 1878 at være: han skrev, at han havde »inderlig Lyst til at komme til at virke i Danmarks nordlige Kolonier«. Han indsendte i øvrigt i alt 59 forgæves ansøgninger i perioden 1877-82, og han havde åbenbart forkærlighed for øer, da han udover Vågø bl.a. også søgte små danske øer: Drejø, Alrø, Strynø, Bågø og Femø.²⁹

26. Forestilling 17/2-1877 (KUM. 1. Kt. Forestillinger 34/1877).

27. *Dansk Biografisk Leksikon*. 3. udgave, bd. 4, s. 287-88.

28. Forestilling 8/3-1902 (KUM. 1. Kt. Forestillinger 43/1902).

29. Ansøgninger om gejstlige embeder 1853-1915. Carl Theodor Røgind.

e) karakterer

De teologiske kandidaters karakterer til embedseksamen havde stor indflydelse på, hvilke embeder de kunne søge.³⁰ Dem med de dårligste karakterer kunne kun søge embeder med indtægter under en vis grænse. Dette gjaldt også på Færøerne, hvor de syv præstekald blev inddelt i tre grupper:

1. karakter: Østerø, Sydstrømø og Suderø
2. karakter: Nordstrømø
3. karakter: Norderøerne, Vågø og Sandø

f) alder, anciennitet, anbefalinger og civilstand

Spørgsmålet om alder og anciennitet indgik i mange af ansættelsessagerne, da det normalt var en fordel at være ældre og især at have anciennitet. Ifølge Danske Lov 2-2-4 og den tilsvarende bestemmelse i Norske Lov, som gjaldt på Færøerne, kunne ingen blive ansat i et præsteembede, før de var 25 år gamle. Men da der også i Danmark blev givet dispensation fra aldersreglen, tillod Kultusministeriet i en række tilfælde 24-årige at blive ansat på Færøerne, specielt når ældre kandidater ikke kunne skaffes.³¹

Men som nævnt ovenfor om J.C. Thomsen var en højere alder ikke i alle tilfælde afgørende. Hvis der på anden måde var noget negativt at sige om kandidaten, blev der set bort fra alderen. Her spillede provstens og biskoppens anbefalinger ind. Provsternes udtalelse fik ofte den største vægt, da biskoppen ikke kendte ansøgerne. Specielt var dette tilfældet med ansøgere, der havde virket på Færøerne. Sjællands biskop måtte her lytte til, hvad Færøernes provst mente. Som vi senere skal se, blev der i flere tilfælde ansat meget grønne kandidater i de færøske embeder. Men man så ikke gerne ugifte folk. Dette fremgik tydeligt af en ansættelsessag på Nordstrømø i 1898. Kultusministeriet havde meget gerne set en ældre bornholmer ansat, men da han var ugift, foretrak man J.C. Jespersen, som vist var en flink mand, og som var forlovet med en sygeplejerske.

g) mangel på ansøgere i 1880'erne

I 1880'erne var det umuligt at få embederne besat på grund af det ringe udbud af nye kandidater. Dette gav mange problemer for de færøske em-

30. Bekendtgørelse 28/5-1851, *Departementstidende* 1851, s. 541.

31. Herom se Henning Matzen og Johannes Timm: *Haandbog i den danske Kirkeret*, København 1891, s. 191-92; eksempler på aldersdispensationer til færøske præster: Th. Sørensen 1874, Nordstrømø; J.C. Falk Rønne 1889, Sandø; E.V.S. Bruun 1889, Vågø (se KUM. I. Kt. Forestillinger 146/1874, 32/1889 og 30/1889).

beder. F.eks. 1879-80 på Vågø, hvor embedet endnu ikke var besat, da den fratrådte pastor Emil Bruun efter nådensårets³² udløb havde brug for pengene, som han kunne få for præstegårdens indløsning samt for kreaturer og inventar. Ifølge reskript af 17. april 1816 skulle fårebesætningen nemlig overlades eftermanden for en bestemt billig sum, ligesom det var almindelig praksis, at køer, kakkelovne og inventar blev tilbudt den nye præst for en rimelig pris. Hvis pastor Bruun solgte tingene til andre, ville der opstå et meget stort problem for den kommende præst, da denne ikke havde råd til at betale markedsprisen for ny besætning og inventar. Hertil kom, at hvis embedet blev besat om efteråret, var det meget sandsynligt, at de færøske købmænd slet ikke havde kakkelovne på lager, og den nye præstefamilie kunne komme til at fryse hele vinteren. Den færøske provst foreslog derfor, at statskassen betalte pastor Bruun for tingene, således at den kommende præst kunne blive i stand til at leve anstændigt og ikke straks ligesom pastor Bruun måtte søge bort fra Vågø igen. Inden staten kom til at lukke pengekassen op, meldte der sig endelig en kandidat til præstegældet, og den nye præst, Frederik Petersen, købte besætning og inventar af pastor Bruun.³³

Men overvejelserne var ikke forgæves. Både ved besættelsen af præstegældet i Nordstrømø i 1883-85, som måtte slås op tre gange, før der meldte sig en kandidat, og i 1885-89 på Sandø, hvor det tog fire år at få besat embedet, blev der brug for, at statskassen afkøbte den fratrædende præst præstegården med besætning og inventar.³⁴

I marts 1885 skrev provst Th. Sørensen til Kultusministeriet, at det var nødvendigt at skaffe ekstraindtægter til præstegældet i Nordstrømø, hvis man skulle gøre sig håb om at få det besat. En mulighed var at få et tilskud fra stiftsmidlerne (det vil sige fra Sjællands Stiftsøvrighed). Provsten henviste nemlig til, at det havde sognepræsten på Sandø fået i en årrække. En anden mulighed var at benytte en del af renterne fra det fond, som siden 1862 hvert år havde fået tillagt 300 kr. fra Østerø præstegæld, og som skulle bruges til indkøb af en ny præstegård, når præstegældet engang blev delt. Der var nu blevet ophobet ca. 8.000 kr. i fondet, og både den nuværende og tidligere provst (Hammershaimb) mente, at delingen af Østerø ikke burde gennemføres med det første. Befolkningen var nemlig imod delingen, da man var bange for, at der i

32. I det såkaldte nådensår havde den tidligere præst eller præsteenken og hendes børn ret til at råde over præstegården og embedets indtægter.

33. KUM I. Kt. Journalsag FF 713/1880.

34. KUM I. Kt. Journalsag JJ 1070/1883 og MM 933/1886.

Præsten på Sandø (Sandoy) var temmelig afhængig af sine skydsmænd, når han skulle transporteres rundt til sine tre kirker på Sandø og til kirker på de små øer Skuø (Skuvoy) og Store Dimon (Stóra Dímun), som også hørte til præstegældet. I 1897 fik præsten endnu en kirke at passe, da der blev opført en kirke i Skopen (Skopun) på Sandø. På billedet ses pastor H.C. Pedersen uden for præstegården i Todnes sammen med sine skydsmænd (ca. 1900). Billedet stammer fra Føroya Fornminnisav, Færøernes Nationalmuseum.

stedet for ét vellønnet embede ville komme to dårligt aflagte, således at det ikke længere ville være muligt at tiltrække gode kandidater.³⁵

Selv om ministeriet generelt var betænkelig ved at anvende indtægterne fra et præstegæld til fordel for et andet, fandt man det rimeligt i det konkrete tilfælde at hjælpe det nødstedte Nordstrømø, således at renterne af den opsparede kapital kom den nye præst til gode, men ordningen skulle kun gælde i den kommende præsts embedstid. Da det i 1891 viste sig stadig at være vanskeligt at tiltrække en præst til Nordstrømø, blev renterne fra Østerø også givet til den efterfølgende præst.³⁶

35. Th. Sørensen 10/3-1885 til KUM (KUM. 1. Kt. Journalsag JJ 1070/1885).

36. KUM. 1. Kt. Forestillinger 35/1891 (20/2-1891); Journalsag QQ 1011/1890. Derimod blev rentebeløbet fra Østerø frataget Nordstrømøes præst ved embedsskiftet i 1898 (se KUM. 1. Kt. Journalsag ZZ 967/1898).

Forøgelsen af indtægterne betød, at der meldte sig en kandidat til Nordstrømø, nemlig I.P. Dall, som måske kunne være interesseret i stillingen, men ministeriet måtte først skaffe ham to dispensationer fra reglerne. Den første krævede goodwill fra Krigsministeriet, da Dall var forpligtet til at møde ved 21. Bataljon til efterårsmanøvre, og det var ikke praktisk for en mand, der opholdt sig på Færøerne.³⁷ Det andet problem var, at hvis Dall straks ved tiltrædelsen skulle have sin fulde løn (nådensåret var for længst gået), så ville han ikke ved sin fratræden have ret til indtægterne i det sædvanlige nådensår, da han ikke selv havde betalt hertil. Dette problem løstes ved, at Dall kom til at betale et beskedent beløb til reparationsarbejder på præstegården, som ellers skulle være betalt af embedet.³⁸

Det var ikke kun militærøvelser, unge teologer kunne blive fritaget for ved at tage et præsteembede på Færøerne. I 1889 lykkedes det Emil Bruun helt at slippe for militærtjenesten ved at søge embedet på Vågø. En betingelse var blot, at han blev på Færøerne, indtil han var 32 år.³⁹

Det var problematisk at opretholde den kirkelige betjening, når man ikke kunne skaffe en ansøger til et embede. Sognepræsten på Suderø, Frederik Petersen, måtte således i flere år betjene kirkerne på Sandø. I 1887 beklagede han sin nød til Kultusministeriet. Ulemperne ved vakancer på Færøerne var langt større end »nede«, hvor præsterne i reglen kun har en, to eller meget sjældent tre kirker, hvorimod der i Færøernes syv præstegæld er 40 kirker, fordelt således, at der er mellem fire og syv kirker i hvert præstegæld. Hvortil kom, at storme, høj sø eller brænding ofte lagde hindringer i vejen for rejser til søs, og store snedriver og is om vinteren ofte gjorde vejene over de høje fjelde eller gennem de bratte lier ufremkommelige. Dette betød, at præsten havde nok med at betjene sit eget kald.

Ikke mindre utåleligt var det for menighederne i det ledige præstekald. Frederik Petersen kunne ikke fra Suderø nå at besøge Sandøs tre kirkesogne oftere end 4-5 gange om året. Om det så blev på helligdage eller søgnedage, afhang af omstændighederne. På Skuø og Store Dimon, som også hørte til Sandø præstegæld, medførte den stærke bræn-

37. Krigsministeriet til KUM 23/6-1885 (KUM. 1. Kt. Journalsag JJ 1070).

38. KUM. 1. Kt. Forestillinger 90/1885 (6/5-1885).

39. KUM. 1. Kt. Journalsag OO 1347/1888; jfr. lov om værnepligt af 6/3-1869 § 50-51. Jfr også fritagelsen af Th. Sørensen i 1874, da han blev ansat på Nordstrømø (KUM 1. Kt. Forestillinger 146/1874).

ding, at præsten i lange perioder slet ikke kunne komme i land. F.eks. kunne præsten ikke komme til Skuø fra september 1886 til maj 1887, og til Dimon kom han slet ikke fra maj 1886 til maj 1887.⁴⁰

De langvarige vakancer på Vågø og Sandø i sidste halvdel af 1880'erne fik både menighederne og de kirkelige myndigheder til at overveje utraditionelle løsninger. To menighedsadresser henholdsvis fra Vågø med 210 underskrifter og fra Sandø med 116 underskrifter bad ministeriet om snarest muligt at skaffe præster til de to præstegæld.⁴¹ Blandt løsningsmulighederne foreslog man, at der blev skaffet statslige løntilskud, eller at man ansatte folk, der ikke havde den sædvanlige teologiske uddannelse. Bl.a. foreslog man, at præster ved de danske menigheder i Amerika, som ikke var teologer, skulle kunne bruges. Sandøbeboerne pegede også på kandidater uddannet ved det islandske præsteseminarium.

Den færøske provst, J.C. Evensen, tog afstand fra forslagene, da en stor del af menigheden ville have den mening om de ikke-teologisk uddannede, at de ikke var virkelige præster, og dette ville i længden være uholdbart for de ansatte.⁴² Islændingene kunne ikke bruges, da hele deres uddannelse foregik på islandsk.⁴³ Evensen ville da langt hellere slå de to embeder sammen, således at samme præst betjente både Vågø og Sandø, hvorved indtægterne ville blive rimelige. Men måske blev det slet ikke nødvendigt. Lagtinget arbejdede nemlig med et forslag om at afløse fisketienden med et rimeligt stort fast årligt beløb. Forslaget blev til lov i 1892.⁴⁴ Det skyldes, at fisketienden på grund af de meget dårlige tider for fiskeriet i 1880'erne næsten var blevet til ingenting, og afløsningssummen derfor var langt at foretrække.

h) ansættelseslængde/forflyttelse

De færøske præster i perioden 1854-1904 skiftede hurtigt embede. I det følgende skal det undersøges, hvorfor de gjorde det, og om det var tilfældet for præsterne ved alle embeder. I tabel 3 og 4 er der foretaget en

40. KUM I. Kt. Journalsag NN 1211/1887.

41. Adresserne findes i KUM. I Kt. Journalsag NN 1211/1887.

42. J.C. Evensen 11/8-1887 til KUM.

43. Herom se pastor Fr. Petersen, Suderø, 27/5-1887 til KUM (NN 1211/1887).

44. Lov 30/3-1892 om forskellige skatter og afgifter på Færøerne. I lovens § 15 anføres, med hvilke beløb staten erstatter fisketiende for hvert af de syv præstegæld: Norderøerne 560 kr., Østerø 785, Sydstrømø 250, Nordstrømø 275, Vågø 400, Sandø 230 og Suderø 400 kr. (*Lovtidende* 1892 s. 199).

sammenligning med Bornholm, som på grund af sin afsides beliggenhed kunne forventes i nogen grad at have beskæftigelsesforhold, der mindede om Færøerne.

Tabel 3: Færøske og bornholmske præsters ansættelsesperiode

ansættelses- længde	Færøerne				Bornholm	
	3 bedste embeder ¹⁾	4 ringeste embeder	ansatte præster		ansatte præster	
			i alt	i %	i alt	i %
under 4 år	0	7	7	14 %	6	7 %
4-7 år	4	19	23	46 %	20	22 %
8-11 år	6	5	11	22 %	23	26 %
12 år og derover	3	6	9	18 %	40	45 %

Tabel 4: Årsag til de færøske og bornholmske præsters afsked

årsag til afsked	Færøerne				Bornholm	
	3 bedste embeder ¹⁾	4 ringeste embeder	præster i alt	i procent	præster i alt	i procent
andet embede på Færø/ Bornholm	2	5	7	14 %	9	10 %
embede i Danmark/ øvrige Dk.	10	27	37	74 %	51	57 %
pensioneret som præst	1	1	2	4 %	15	17 %
død i embedet	-	4	4	8 %	14	16 %

Anm.: I tabel 3 og 4 indgår alle sognepræster, der har været ansat i perioden 1854-1904 eller i en del af denne. Hjelpepræster er ikke medtaget.

¹⁾ De tre bedste embeder er Østerø, Sydstrømø og Suderø.

Mange af de færøske præster søgte hurtig forflyttelse: 60 % i løbet af de første syv år. Dette gjaldt specielt de fire dårligst aflagte embeder, hvor hele 26 præster (ud af 37) søgte bort i løbet af de første 7 år. Nogle søgte til de tre bedste embeder på Færøerne. Af tabel 4 fremgår det, at det drejede sig om 5 præster fra de ringeste og 2 præster fra de bedste embeder (begge de sidste fra det afsides liggende Suderø). En meget stor procentdel (74 %) søgte og fik embeder i Danmark. Kun to

præster blev pensioneret fra et færøsk præsteembede, mens fire døde i embedet.

En sammenligning med Bornholm viser nogle interessante forskelle:

- ansættelseslængden for de bornholmske præster var langt større: 71 % var ansat i mere end 8 år, deraf 45 % i mere end 12 år.
- langt flere blev pensioneret (17 %) eller døde (16 %) i et bornholmsk præsteembede.
- der var flere færøske præster, der fik embede i Danmark, end der var bornholmske præster, der fik embede i det øvrige Danmark.

Der kan anføres en række årsager til de hurtige forflytninger blandt de færøske præster:

- 1) de dårlige lønningsforhold.
- 2) de særdeles besværlige transportforhold.
- 3) specielt for de unge danske kandidater, der aldrig havde været på Færøerne, var det noget af et kulturchok at komme fra teologistudiet i København og herop, og måske ikke mindst for deres koner.

De kendte hverken noget til de færøske naturforhold eller til landbrug og fiskeri, som blev en del af deres hverdag.⁴⁵ Desuden havde de ikke kendskab til den færøske befolkning og sproget. Ganske vist var færøsk endnu ikke kirkesprog endsige noget skriftsprog, men befolkningen talte færøsk.

Naturen var også besværlig for færingerne, hvilket betød, at også præster med færøsk baggrund endte som præster i Danmark.

Ansættelse af færøske provster

Provsten udgjorde sammen med amtmanden Færøernes Kirkeinspektion, der havde en række funktioner, som ellers var overladt stiftsøvrigheden (bestyrelsen af de færøske kirker, kirkeregnskabet, udnævnelse af kirkeværger). For igen at sammenligne med Bornholm, så opstod der også en særlig bornholmsk kirkeinspektion, da både biskop og stiftamtmand ligesom på Færøerne var for langt væk til at varetage stiftsøvrighedsopgaverne.

45. Jf. Jørgen Falk Rønne: *Lykkens Land*, 1. oplag, København 1917, 12. oplag, 1938, s. 30 (»Det er underligt saadan at blive Godsejer, naar man kommer fra en Studenterhybel i Grønnegade«).

Tabel 5: Færøske provster 1854-1904

periode	navn	præste- gæld	alder ved an- sættelse	an- cien- nitet	ka- rak- ter ^{*)}	tilknytning til Færøerne	flyttet til
1854-67	A.C. Djurhuus	Sydst- rømø	37 år	8 år	l	født Strømø, søn af kongs- bonde	Magleby på Amager
1867-78	V.U. Hammers- haimb	Østerø	48 år	20 år	h	tre slægtled på Færø, far lagmand	Lyderslev- Frøslev
1878-84	Th. Sørensen	Østerø	29 år	4 år	l	i tre slægtled præst Færø	Skanderborg- Skanderup- Stilling
1884/85 konstitueret	Fr. Petersen	Sandø	[se nedenfor]				
1885-1900	J.C. Evensen	Østerø	45 år	16 år	h1	født på Suderø, far sysselmænd	Bregninge- Bjergsted
1900-17	Fr. Petersen	Østerø	47 år	20 år	h1	født på Østerø, far lærer	døde i embedet

^{*)} Karakterer ved teologisk embedseksamen var: laudabilis (l) (første karakter); haud illaudabilis (2. karakter), som havde to grader: primi gradus (h1) og secundi gradus (h2); non comtemnendus (non) (3. karakter).

Da provsten samtidig skulle varetage et præsteembede, var det næsten udelukkende præster fra Sydstrømø og Østerø, der havde mulighed for at blive provst. F.eks. blev det i forbindelse med ansættelsen af A.C. Djurhuus i 1854 påpeget, at han var præst på Sydstrømø, der var placeret midt i landet og tæt på Thorshavn, hvor Lagtinget lå, og hvor amtmanden boede. Hvis egnede provstekandidater ikke fandtes i de to præstegælde, sørgede man for i tide at få flyttet egnede folk dertil. Et eksempel på dette er Th. Sørensen, der i 1878 blev forflyttet fra Nordstrømø til Østerø, da Hammershaimb fik embede i Danmark. I 1885 var konkurrencen om præsteembedet på Østerø samtidig en kamp om provsteembedet, da der meldte sig to egnede kandidater: Frederik Petersen på Sandø og J.C. Evensen på Suderø. Selv om Frederik Petersen i første omgang blev udpeget til konstitueret provst, fik Evensen både præsteembedet på Østerø og derefter samme år provsteembedet. Fr. Petersen fik imidlertid chancen femten år senere, da han blev Evensens afløser både som sognepræst på Østerø og som provst. Dog måtte han samtidig love ikke at lade sig genvælge til det danske landsting, hvor han repræsenterede Færøerne 1894-1901.

Pastor Frantz Busch, præst på Suderø (Suðuroy) 1900-10. Præsten holder en fjeldstav, som var et helt nødvendigt hjælpemiddel til færdsel på stejle steder mellem bygderne. Fjeldstaven anvendes endnu i dag af fåreholderne, når de skal tilse fårene i fjeldene. Føroya Fornminnissavn, Færøernes Nationalmuseum.

Provstekandidaterne var i en række tilfælde ikke særlig forhippet på at overtage hvervet, da det var fysisk krævende.⁴⁶ Både Hammershaimb i 1867⁴⁷ og Sørensen i 1878⁴⁸ gjorde opmærksom på, at de i perioder på to uger ad gangen var hjemmefra på rejser til kirkerne i deres præstegæld for at holde altergang, så de kunne ikke altid stå til rådighed for provsteopgaver.

Det fremgår af oversigten i tabel 5, at provsteembedet som regel blev tildelt temmelig modne mænd, som havde en række års præstegerning bag sig – og denne præstegerning skulle helst have været på Færøerne. Kun i 1878 måtte man udnævne en provst (Th. Sørensen), som endnu

46. Se således A.C. Djurhuus 1854 (Færøsager 764/1854); Færøske forestillinger 13/1854).

47. V.U. Hammershaimb 22/3-1867 til biskop Martensen (Sjællands bispearkiv. Afgjorte sager 112/1868).

48. Th. Sørensen 26/7-1878 til biskop Martensen (Sjællands bispearkiv. Afgjorte sager 333/1900).

ikke var fyldt 30 år. Af tabel 5 fremgår det også, at samtlige provster, der blev udnævnt i perioden 1854-1900, havde en solid færøsk baggrund: de tre, Djurhuus, Hammershaimb og Evensen, var alle færinger, Th. Sørensen var tredje generation som præst på Færøerne, og endelig var Frederik Petersen både født på Færøerne og havde desuden været blandt de studenter fra Færøerne, der stod bag oprettelsen af den færøske forening i København, ligesom han havde skrevet en lang række sange på færøsk.

Provsterne både i Danmark og på Færøerne blev udnævnt af kongen, og embederne blev ikke slået op. Det var Sjællands biskop, der indstillede til kultusministeren, hvilken af de færøske præster der var mest egnet til provst. I intet tilfælde blev der indstillet folk, der var ansat i Danmark. Biskoppen havde som regel ikke det fornødne kendskab til de færøske præster til at kunne vælge mellem disse. Ved samtlige fem provsteansættelser i perioden 1854-1900 var det den afgående færøske provst, der afgjorde, hvem der skulle være afløseren. I alle fem tilfælde blev provstens argumenter gentaget i biskoppens og kultusministerens indstilling.

Det fremgår af mange udtalelser fra de færøske provster, at naturforholdene var specielt besværlige for den færøske provst, som ikke alene skulle passe eget præstegæld, men som også skulle visitere samtlige præsteembeder på Færøerne og besøge kirker og præstegårde i forbindelse med synsforretninger.⁴⁹ Provst V.U. Hammershaimb fortalte i interview i dagbladet *København* i anledning af sin 90-årsdag, at hans bedste tid som præst havde været på Vågø og Østerø, men at der havde været mange mil mellem ham og hans sognebørn. Som provst havde han brugt 2/3 af tiden på besværlig rejse fra sted til sted, og han havde været nødt til at skifte seng hver aften.⁵⁰ Dette var en stor del af forklaringen på, at provstestillingen ikke altid var en slutstilling (jfr. tabel 5). Fire af de i alt fem provster i de her behandlede halvtreds år endte derfor deres aktive arbejdsliv som sognepræster i Danmark.

Afslutning

Et præsteembede på Færøerne satte sit præg på præsterne resten af deres liv. De mindedes rejselivet både som hårdt, men også givenheds-

49. Jeg håber i anden forbindelse at kunne bidrage med en artikel om den færøske provsts visitater og kirkesyn.

50. Jfr. også V.U. Hammershaimbs begrundelse for at søge præsteembeder i Danmark, se *Nordatlanten og Troperne. Forvaltningshistoriske kilder fra Færøerne, Grønland, Island og Tropekolonierne*, København 2007, s. 35-36.

rigt. Et enkelt eksempel stammer fra præsten på Sandø H.J.J. Sørensens erindringer:

Man reiser ikke paa Færøerne i lukket Vogn med bløde Puder til Rygstød. Foretages Reisen tillands, kan man vel i godt Veir benytte en af de smaa færøiske Heste, men er der Snee eller Slud, eller Veiret er stormende, maa man iføre sig sine Fjeldsko, Sko af Kohud, og vandre paa sin Fod over Fjeld og Dal, som det kan falde, ofte gjennemblødt til Skindet. Præsten maa derfor være forsynet med flere Sæt Klæder, alt efter Reisens Længde, i dertil indrettede Kufferter, som Færingen bærer paa Ryggen. Reiser han tilsøes, kommer han mageligere af sted, men det smilende Veir kan snart afløses af Storm, og Søen løfter da sin fraadende Bølge iveiret. Dog man vænnes snart til at færdes paa det oprørte Hav, endog til at see Faren under Øine. Man seer, at hver Mand passer sin Pligt, og man maa ofte beundre den Færdighed, hvormed Mandskabet veed at undgaae en truende Bølge eller at bryde dens Magt, og bliver man vadsket paa den vaade Vei, saa maa man sande det gamle Ord, at Søvand gjør ingen Mand Fortræd. Endog en Reise under uheldige Omstændigheder har sine Minder, som man bevarer og som man med Interesse vender tilbage til. Desuden er Færingen snaksom og vil gjerne samtale med sin Præst.

Sørensen vil derfor gerne opfordre unge teologiske kandidater til at søge embede på Færøerne, da yngre mænd let ryster rejselivets besværligheder af sig, og da rejserne selv »forfriske Sindet«, men han fraråder mænd, der er kommet over deres bedste år, at søge gejstlig ansættelse på Færøerne.⁵¹ Undersøgelsen af de færøiske præster i perioden 1854-1904 viser da også, at det fortrinsvis er yngre mænd, der er præster på Færøerne, og at både færingers og danskere blandt præsterne på deres ældre dage skaffer sig et embede i det mindre barske Danmark.

De fleste af de præster, der blev ansat i den her behandlede periode, var danskere, hvilket først og fremmest skyldtes, at der var meget få færingers blandt ansøgerne. Dette fik betydning, da de nye kirkelove i begyndelsen af det 20. århundrede åbnede op for, at nogle af prædikerne i de færøiske kirker kunne være på færøsk. Der var to præster, der

51. H.J.J. Sørensen: »Erindringer fra Færøerne«, *Fra Færøerne. Úr Føroyum*, IV, udg. af Dansk-Færøsk Samfund 1968, s. 51-68.

kunne prædike på færøsk, nemlig A.C. Evensen og Frederik Petersen, men kun den førstnævnte ønskede at benytte sig af muligheden. Fra 1902-12 prædikede A.C. Evensen regelmæssigt på færøsk i alle Sandø præstegælds kirker.⁵² Først i 1912 og 1913 blev de næste færøksprogede præster ansat.

Anvendte forkortelser:

Kt.	Kontor
KUM	Kultusministeriet (Kirke- og Undervisningsministeriet)
LAK	Landsarkivet for Sjælland m.v.
pk.	pakke/arkivpakke
RA	Rigsarkivet

Summary

During the later part of the 19th Century the Faeroe Islands changed from a rural society to a fishing nation. In the same period there was a rise of a national movement in which also some of the Faeroe Island pastors played their part. The language in church and school was Danish but with the new ecclesiastical legislation in the beginning of the 20th Century a possibility was given that sermons be delivered in the Faeroese language.

The article focuses on the appointment of pastors on the Faeroe Islands in the period from 1854 to 1904 when the vestry acquired an influence concerning appointments of pastors. How were the relations between the Danish and the Faeroe Island's conditions of employment, and how did the Ministry for Ecclesiastical Affairs and Public Education secure contact with the far away deanery, and how did the special natural environment influence the daily tasks of the pastors? Topics that are examined in the article are the question of qualifications needed for Faeroe Island pastors; were more Faeroe Islanders appointed than Danes – and why? What was done if a vacant office did not attract any applicants? For how long time did the pastors stay in their offices, and why did they move on? The main sources derive from the Archives of the Ministry for Ecclesiastical Affairs and Public Education in the National Archives in which all applications of the pastors are kept.

Till 1913 the Faeroe Islands where a deanery with seven parishes but the number of parsonages actually was far higher. Each of the seven pastors had four to seven churches to attend, and transportation to them

52. P.M. Rasmussen: *Den færøske sprogrejsning*, København 1987, s. 217-18.

was difficult as the churches were either placed on different islands or the road to them went over steep mountains.

The Faeroe Island pastors were appointed by the Ministry for Ecclesiastical Affairs and Public Education in Copenhagen in the same way as offices in Denmark proper. The number of applicants varied pretty much from decade to decade according to the number of candidates available from the Faculty of Theology of the University of Copenhagen. The maximum quantum of applicants was reached in the 1860es and in the period from 1888 to 1904, while it was very hard to attract applicants to the least attractive offices in the 1870es and 1880es. In the 1880es the offices at Sandø (Sandoy) and Norderøerne (Nordoya) had to remain vacant for a longer period of time. The salary of the pastors differed considerably as the salaries were composed of several parts some of which were sensitive to changes in the conjunctures of the Faeroe Island society (tithe deriving from agriculture and fishing). Another factor that affected the salaries was the potential cost of pension of the former pastor or his widow.

At the appointment of pastors candidates with longer seniority were normally preferred to younger ones, and married candidates were preferred to unmarried. Good recommendations, especially from the Faeroe Island dean, did play a part. Furthermore the marks of the university exam had significance, as only candidates with the highest marks could apply for the best of the Faeroe Island offices. An important criterion was a certain familiarity with Faeroe Island matters. Native Faeroe Islanders among the applicants would be preferred (the families Hammershaimb, Djurhuus, and Evensen) – but also Danes born in the Faeroe Islands, or otherwise related to the islands had an advantage. The Faeroe Island pastors quickly acquired new offices. 60% of them moved on within the first seven years. Some got a better paid office on the Faeroe Islands, but most of them moved to Denmark. One of the reasons was the bad salaries, but primarily the very hard struggles of transportation meant that elderly pastors had to give up the offices on the Faeroe Islands. 74 % of the pastors on duty on the Faeroe Islands in the period 1854 to 1904 applied for and gained new offices in Denmark. This was the matter with pastors of Faeroese Islands as well as Danish background.

The Faeroe Islands were placed under the Diocese of Zeeland, but as the bishop resided so far away, the office of the dean gained greater importance in the Faeroe Islands as in Denmark. The deans of the Faeroe Islands were appointed by the king, but at all five appointments of

deans in 1854-1904 the former dean had considerable influence on the election of the one that was to succeed him. In all instances Faeroe Islanders or persons with experience from service on the Islands were elected and appointed. It was not quite easy to be a dean on the Faeroe Islands. The dean should oversee all the pastors and churches that were placed on 17 islands – and still take care of his own local office. Four out of five deans who served in the mentioned period therefore applied for offices in Denmark as they grew older.

The majority of the pastors who were appointed 1854-1904 were Danes because there were very few Faeroe Islanders among the applicants. It became a matter of some importance when the new ecclesiastical laws in the beginning of the 20th Century opened up the possibility that sermons in the Faeroe Island churches could be given in the local language. Only one of the pastors, A.C. Evensen of Sandø/Sandoy, could and wanted to preach in the Faeroe Island tongue. However this was the beginning of the changing of the language of the church services in the course of only a few decades.